OROS SÓN TRUMFOS

ESTUDI INTRODUCTORI

OROS *són trumfos,* estrenada només dos mesos després d'*El xiquet del milacre,* en el mateix teatre, el Princesa, va obtenir només «buen éxito», la qual cosa, com ja hem assenyalat en altres ocasions, és senyal d'una acollida més aviat discreta. En aquest cas, prou justificada, ja que *Oros són trumfos* és una peça més aviat limitada, menys interessant que les que l'autor havia donat a conéixer en els últims temps (o menys «atractiva» per al públic, malgrat les seues imperfeccions, que la paròdia del *Faust* que, sota el títol de *L'agüelo Cuc,* havia signat, amb Balader i Cortina, l'any anterior) i, no cal dir-ho, molt inferior a les que encara han de venir després.

L'obra –sorprenentment curta per a l'època, només 713 versos, quan vàries de les d'aquest periode en superen els 850, i a alguna, com *L'herència del rei Bonet,* li'n falten només tretze per arribar al miler– rep el qualificatiu de *juguete,* en lloc de l'habitual de *pieza* que n'encapçala la majoria. Aquesta denominació sembla posada a posteriori, com una mena de justificació –recordem que el *DRAE* defineix *juguete* com a «composición musical o pieza teatral *breve y ligera*»–, atés el fet que la temàtica i personatges de l'obra són similars a els de qualsevol altra *pieza* (o *sainet*) d'Escalante.[1]

L'acció gairebé es redueix a una situació única: l'enfrontament entre Ortega –actor aficionat– i Pepico –fill del botiguer del cantó–, per l'amor de Concepció. Aquesta acabarà preferint el seu cosí, el tímid Ximo, que està perdudament enamorat d'ella. Com que el pare d'aquest deixa diners a rèdit, la seua pretensió serà fàcilment acceptada per don Diego, el pare de Concepció, que (*Oros són trumfos,* d'aquí el títol) viu obsedit pel joc de cartes, com el so Joano de *Les tres palomes* –1876–, del qual és un transsumpte a petita escala.

---

[1] V. García Lorenzo, Luciano: «La denominación de los géneros teatrales en España durante el siglo XIX y el primer tercio del siglo XX», *Segismundo,* 5-6 (1967), pp. 191-199.

Sembla, doncs, com si, d'alguna manera, ens trobàrem davant un esbós d'una obra de major consistència que, segurament, les urgències del moment –estrenes constants– no li van deixar a Escalante desenvolupar de manera plenament satisfactòria. Val a dir, però, que la mà de l'autor s'aprecia en els diàlegs, sempre vius i plens de gràcia, la qual cosa, si més no, redimeix aquesta petita peça d'alguna de les limitacions més a dalt assenyalades.

* * *

Aquesta peça utilitza, pel que fa a la mètrica, només dues combinacions estròfiques: el romanç que n'és, com sempre, la majoritària, i les redondilles, que apareixen únicament en un bloc, sense cap quarteta intercalada. Una redondilla solta s'hi usa com a cloenda.

L'ordre de composició és el següent:

vv. 1-130	romanç é	589-709	romanç á amb un vers lliure intercalat, el 602, i altre, el 592, que no segueix la rima
131-184	romanç á		
185-380	romanç é a		
381-398	romanç í		
399-466	redondilles		
467-542	romanç á a	710-713	redondilla
543-588	romanç ú		

Per percentatges, els resultats són els següents:

romanç		641 vv.	89,9 %
	en é a	196 vv.	30,6 %
	á	175	
	é	130	
	á a	76	
	ú	46	
	í	18	
redondilles		72 vv.	10,1 %

* * *

Hem comptat per a la nostra versió amb la primera edició del text, publicada a València, a la Llibreria de Juan Mariana y Sanz, el 1878 (*A*), i l'inclòs a les Obres Completes (*OC*).

OROS SÓN TRUMFOS

O UN SOLERO[1] * DE L'HORTET[2]

juguete[a] en un acto y en verso
estrenado con buen éxito en Valencia
en el teatro de la Princesa,[b]
la noche del 6 de abril de 1878.

REPARTO

PERSONAJES	ACTORES
Concepción	Srta. Nadal
Ortega	Sr. Mora
Ximo	« Bolúmar
Señor Diego	« Contreras
Pepico	« Sánchez

* Les notes textuals i crítiques d'aquesta obra es troben a les pp. 1664-1666.

ACTO ÚNICO

Sala decentemente amueblada. Puerta al fondo y laterales. Al levantarse el telón, aparecen en escena Concepción, sentada junto a un velador, cosiendo una tuvina, [3] *y Ximo sentado al lado opuesto.*

ESCENA PRIMERA

Concepción y Ximo.

CONCEPCIÓN. Ja li he[c] mudat les bolxaques
i el coll; fent-li un sursidet
a estes arnes, quedarà
la tovineta prou bé.
Mon pare, si jo em casara, 5
no sé què seria d'ell;
¿tu saps? pe'a pegar-li punts
no tinc prou mans ni prou temps,
i ell, mentres, passa les hores
juant al solo en l'Hortet. 10
¡Beneït siga el tal solo!
¡Quant avorrida me té!
Sempre parlant-me de trumfos
i juaes, que jo ni entenc
ni ganes. És un deliri... 15
Però, tu, ¿no me dius res?
XIMO. ¿Jo?...
CONCEPCIÓN. Ningú del món creurà
que pugues ser cosí meu,
al vore'm tan deseixida[d]
i a tu tan sompo. [4]

XIMO. Això és;
mà tu jo que t'ha de dir.
CONCEPCIÓN. ¡Quant animal t'ha fet Déu!
¿A què has vengut, borinot?
XIMO. ¡Uh!
CONCEPCIÓN. Bonico vici has pres.
En dir-te quansevol cosa
que no t'agrà, ja estàs fent
¡uh! i pegant collaes. Li sembles
a un atre que jo conec.
[Apart] A Ortega. *[Alt]* En quant hu reparen,
te se burlarà la gent.
XIMO. Bueno; si algú me se burla,
pegan[t]-li un palo vorem...
Bon caràcter tinc jo.
CONCEPCIÓN. ¿Saps
que esta nit vaig al teatret
de les Sobrassaes,[5] a casa
Rufino el cansalaer?
XIMO. A mi em dóna allò desfici.
CONCEPCIÓN. No se divertim poquet
jo i ma cosina, en dos nòvios
que m'han [e]ixit. El u és
el xic de la botigueta
que hi ha al cap d'este carrer.
Un xic molt guapo.
XIMO. ¡Uh!
CONCEPCIÓN. ¡Tin! ¡Uh!
¡Jo el vici te llevaré!
XIMO. ¡Tot te dóna pena!
CONCEPCIÓN. L'atre
és l'aficionat que feu
l'atra nit el Juan Pascual
del Zapatero y el Rey.[6]
Si veres jo i ma cosina
lo que en los dos se riem.
XIMO. *[Apart]* ¿Què tal? *[Alt]* ¡En mi no es riurien!
Les dones només voleu
que l'home siga un monot[7]
per a divertir-se en ell
i fer-lo patir; si tots
tingueren el pensar meu,
en compte de parauletes
meloses, en vore gent
d'un camal, cara de perro
i que es muiguen.

CONCEPCIÓN. No pot ser, 60
mameluco; quan tu veges
que te somriu un pamet[8]
agraciat; quan els teus ulls
en atres ulls guilopets[9]
s'encontren, t'has de quedar 65
en babia, i posant-te en creu
has de dir: si no me vols,
me dispare un cachorret.[10]
XIMO. Encà no ha naixcut la dona
que me porte a tal extrem. 70
CONCEPCIÓN. *[Apart]* Eres un rossí frisó[11]
però jo te domaré.
XIMO. *[Apart]* Aguarda't que jo em declare;
preferixc morir primer.
CONCEPCIÓN. ¿Estàs mal?
XIMO. ¿Qui?
CONCEPCIÓN. Pareixia 75
que suspiraves.
XIMO. Justet;
és que m'apreta la faixa...
CONCEPCIÓN. ¡La faixa!... Jo no te veig...
XIMO. La duc per dins.
CONCEPCIÓN. *[Apart]* ¡Ja patix!

ESCENA II

Dichos y el señor Diego por el foro.

CONCEPCIÓN. Mon pare, ¡gràcies a Déu! 80
¡Vosté mai vindria a casa!
DIEGO. Si no me fallen el rei
de copes, jo guanye el joc,
perquè trenta-tres i tres
de la basa, trenta-sis... 85
CONCEPCIÓN. ¿No hu dic? Ja ve en lo cervell
ple d'assos i de manilles.[12]
DIEGO. M'han bufat onze quinzets.
CONCEPCIÓN. Lo de caixó.
DIEGO. ¿Ací està Ximo?
XIMO. Ací ha muntat un ratet... 90
DIEGO. A fer el vago. Ton pare
se deixà l'establiment...
XIMO. ¿El cafetí? Sí, senyor,
el va traspassar.

DIEGO. Ben fet.
XIMO. Ara tenim atre modo 95
de viure, que deixa més.
DIEGO. Chiquilla, ¿tu, la tovina
l'apanyares?
CONCEPCIÓN. ¿No la veu?
Ja està conforme.
DIEGO. Ham d'anar
esta nit al teatret... 100
¿Saps que Pepico i Ortega
s'han arrimat de calent?
CONCEPCIÓN. ¿Han renyit? M'heu recelava.
DIEGO. Com a que Pepico té
el nas ple d'arraps, i ací *Señalando la barba.* 105
senyalaes quatre dents.
CONCEPCIÓN. ¿No preguntà per què fon
la refriega?
DIEGO. ¿Per a què?
¡Com a ningú de nosatros[e]
nos importa!...
CONCEPCIÓN. ¿Què sabem?
DIEGO. Atres mals de cap tinc jo 110
que m'interessen molt més.
¡M'ha fet pagar una bola
d'espases el espaser!...
Contra quatre de cavall 115
la volguí juar...
CONCEPCIÓN. Anem;
¡vaja i mude's la tovina!
DIEGO. Si en l'últim solo que féu
li toque el basto per baix,
jo l'amaitine,[13] perquè 120
li trobe el fallo, i li pegue
dos trumfaes que el deixe sec.
CONCEPCIÓN. Hui mos fartarà de trumfos
i fallos. ¡Qué pesadés!
¿Per supost, s'haurà olvidat 125
de demanar-li els bitllets
a Ortega?
DIEGO. Ara me'n recorde.
Luego enviaré per ells.

Vase [por la] puerta [de la] izquierda.

CONCEPCIÓN. ¡No té el cap més que en lo solo;
així es cremara l'Hortet! 130

ESCENA III

Concepción y Ximo.

XIMO. Si volguereu, esta nit
us podia acompanyar.
CONCEPCIÓN. Allò te dóna desfici,
i a mi poca falta em fas.
XIMO. Millor; ni ganes.
CONCEPCIÓN. ¿Ni ganes? 135
¿Pues per què hu véns demanant?
XIMO. Hui és un dia que al dimoni
li trencaria jo el cap.
Necessite desfogar-me
en algú, i d'ací me'n vaig 140
a casa per el estoc,
la navaixa i el punyal.
CONCEPCIÓN. I en seguida a matar rates
i a fer als gossos lladrar.
XIMO. ¿Te burles?
CONCEPCIÓN. ¿A mi què em contes? 145
Per mi, vés-te'n a l'instant.
XIMO. ¿És el dir, que me despatxes?
CONCEPCIÓN. ¡Tu, tut!...
XIMO. ¡Pos mira, me'n vaig!
CONCEPCIÓN. ¿Encara estaves ahí?
XIMO. ¡Oi! Adiós. *Dirigiéndose al foro y bajando luego.*
CONCEPCIÓN. ¡Oi! Set i quart. 150
XIMO. Volia dir-te una cosa...
però... que rebente abans.
CONCEPCIÓN. Amén.
XIMO. ¡Uh!
CONCEPCIÓN. Torna a fer ¡uh!
i te tire algo en lo cap.
XIMO. ¡Si no fea una destrossa!... *Vase [por el] foro.* 155
CONCEPCIÓN. ¿De rosquilletes?... ¡*Ja*! ¡*Jai*!...
¿Sabia jo que la febra
li muntaria a l'instant?
¡Borinot! No per vergonya
s'aguanta, és per vanitat; 160
mes de tots modos, a l'últim
clemència demanarà. *Vase [por la] izquierda.*

ESCENA IV

Pepico, que sale por el foro.

[PEPICO]. Parlant-li jo al senyor Diego
primer que eixe comediant,
el guanye en seguida, i és 165
lo que em falta pe'a triumfar;
pues la xica, no cap dubte
que de mi està enamorà.
La manera que se riu
quan li pose els ulls en blanc, 170
o li parle de la flama
que el meu pit està abrasant,
dóna a entendre lo moltíssim
que el meu tipo li ha xocat;
si no podia ser manco: 175
a soles en lo elegant,
ja li porte una ventaja
a eixe còmic desastrat.

ESCENA V

Pepico, y Ortega por el foro.

ORTEGA. Ella demostra voler-me,
i m'interessa parlar 180
en son pare, i demanar-la;
no em guanye l'atre la mà.
PEPICO. ¿Què veig? ¡Este maleït!...
ORTEGA. ¿Ací estava este postema? [14]
PEPICO. ¿Si tindrà el meu pensament? 185
ORTEGA. ¿Portarà la meua idea?...
PEPICO. ¡Voler competir en mi!
¡Vamos, és molta ceguera!
ORTEGA. ¿Voler-me a mi desbancar?
¡És menester ser molt bèstia! 190
PEPICO. ¡Va, ja anem en indirectes,
i si solte jo la llengua!...
ORTEGA. Si solte jo un[a] atra cosa,
la sentirà algú en l'esquena.[f]
PEPICO. No amenaces, que tu sempre 195
la tires per la tremenda.
ORTEGA. Jo amenace i pegue.

PEPICO. Bueno.
Jo també.
ORTEGA. Veges qui et lleva
els arraps del nas.
PEPICO. Encara
me couen una miqueta, 200
i pe'a encendre'm, necessite
molt poc.
ORTEGA. ¡Uh! ¡Quant me retenta [15]
a mi esta afecció, i els nyervis
me boten; Pepico, tiembla!
PEPICO. ¿Tiembla?... ¡Jo què he[c] de temblar! 205
Este còmic de la llegua
com no fa més que papers
de traïdor, té la sang negra
i rabiosa. Por supuesto,
contribuix molt l'enveja 210
al vore'm tan ben posat,
i ell tan Adán, [16] se mossega.
Eu, este chaleco a mi
me fa una arruga molt lletja.
El degollaria al sastre 215
quan no m'acerta una peça.
ORTEGA. Home, no siga pifiente, [17]
que dóna agonia i febra.
PEPICO. ¡Ai, desastre! ¡Home, no es fique
en lo que no li[g] interessa! 220
I apanye's el desgarrany
que du en la bolxaca eixa.
ORTEGA. ¡Uh!
PEPICO. Tot se li'n va en collaes.
ORTEGA. ¿Què dius?
PEPICO. No res. *[Apart]* Això el crema.

ESCENA VI

Dichos, y el señor Diego por la izquierda.

DIEGO. El espaser mai me dóna 225
ninguna basa completa.
ORTEGA. Don Diego, guárdeos el cielo.
PEPICO. Sinyor Diego...
DIEGO. ¡Calla! ¡Ortega
i Pepico!... ¿Ja han fet pau?

¡M'alegre!...
PEPICO. *[Apart]* De baes s'alegra. 230
DIEGO. Prenguen caïra. *Sentándose.*
PEPICO. Mil gràcies.
ORTEGA. Siéntese el buen Aguilera. [18]
DIEGO. Baixau-li; el meu apellido
és Baixauli i Cucarella.
PEPICO. ¿Y Concepción?
DIEGO. De vostés 235
me parlava ara mateixa.
ORTEGA. ¡Qué imagen tan seductora!
PEPICO. ¡Qué simpática morena!
DIEGO. ¡Home, no és mala manilla!
PEPICO. Pues vaig a lo que interessa. 240
¿Sap vosté que vinc a dir
que estic enamorat d'ella?
ORTEGA. I jo també.
DIEGO. ¿Què me conten?
No sabia res.
PEPICO. Atenga'm
a mi.
ORTEGA. Tinga la bondat 245
d'escoltar una miqueta.
PEPICO. Vosté diga'm si gustós
com a gendre seu m'accepta.
DIEGO. Pero, señores...
PEPICO. Primer *A Ortega.*
vaig vindre jo, conque espera't. 250
ORTEGA. Si vullc.
PEPICO. El so Diego
massa que distinguix i penetra [19]
la possessió de cascú.
Del mèrit, fóra baixea
parlar; està ben patent 255
i no necessita ullera...
Ja se m'han desfet les guies
del bigot; ¡és molta pena!...
DIEGO. Amics, jo, si fóra mà...
vullc dir, que si en mi estiguera... 260
però la xica té els trumfos
majors...
PEPICO. ¿Quins trumfos?
DIEGO. Sols ella
pot decidir; sin embargo,
sóc el pare, i està en regla
que abans m'informa, i pregunte 265

de què és el solo.
PEPICO. ¡Guillerma![20]
¿Quin solo?
DIEGO. El que el vaja més,
eixe se'n durà la prenda.
¿Comprenen el meu sentit?
ORTEGA. Sí sinyor.
PEPICO. Sí. *[Apart]* Ni una lletra. 270
ORTEGA. Vosté vol saber l'ofici
que té cadascú, o la renta...
PEPICO. ¡Ja estic en lo joc!
DIEGO. ¡Pues ixca
vosté!
PEPICO. ¿[E]ixir? ¿A on?
ORTEGA. ¡Què bèstia!
DIEGO. Sapiam l'ofici...
PEPICO. ¡Ah!... Pues jo 275
sóc fill de la botigueta
dels quatre cantons. Ma casa
és un comerç de primera.
ORTEGA. ¡La botiga de les mosques
li diuen!
PEPICO. ¡Home, no menta! 280
DIEGO. Botiguetes, n'hi han tantes
que ja el negoci no presta.
ORTEGA. ¡Per a morir-se de fam!...
PEPICO. ¡Pues, senyor Diego, en la meua
se guanya lo que se vol; 285
perquè, com fem tanta mescla!...
ORTEGA. Lladres. ¡Uh!
PEPICO. Mire vosté
si la ganància és poc neta.
Molts el xocolate el fan
de cacau, sucre i canella; 290
pues nosatros li posem
només garrofes i pedra
de calderer.[21]
DIEGO. *[Apart]* Bo és saber-ho.
PEPICO. Al sucre terciat,[22] terreta
d'escurar, farina a l'oli 295
i serraura a la sèmola.
Per eixe estil lo demés.
ORTEGA. I el parroquià, si rebenta...
DIEGO. Ja no estranye les ganàncies...
¿Conque eixa és la botigueta 300
que a la porta té penjant

a sant Cristòfol?

ORTEGA. La idea
de penjar-lo es veu ben clara;
com a eixe sant se li resa
pe'a que nos lliure dels lladres, 305
per això[h] esta gent el penja.

PEPICO. ¿Sent quines paraules?

DIEGO. Deixe'l;
a vosté li toca, Ortega.

ORTEGA. ¿A mí? ¡Acúdeme, valor!
Jo seguixc una carrera 310
artística.

PEPICO. ¡Velluter;
se creu que l'art de la seda!...
¡Ací tens un borrelló! [23]

ORTEGA. ¡Mira que et pegue una espenta!
Ha tiempo la llansadora 315
abandoné por la ecsena,
i he treballat en los teatros
d'Alberic, Silla, Cullera...

PEPICO. ¡I en el de les Sobrassaes,
a on li han tirat cada ceba! 320

ORTEGA. Diuen que tinc algun mèrit,
i, en efecte, el públic prèmia
el meu treball, i s'ocupa
de mi la premsa.

PEPICO. ¿La premsa?
¡Embustero! ¡Ni tampoc 325
el cilindre! [24]

ORTEGA. La carrera
sé que és molt difícil; però
m'halaguen els trumfos d'ella.

DIEGO. ¿Trumfos? Segons com estiguen
repartits.

ORTEGA. La fe...

DIEGO. No hu crega. 330
A voltes porta u comptats
els punts i, quan manco es pensa,
li fallen una manilla.
Vaig pedre jo un solo...

PEPICO. ¡Apreta!

ORTEGA. Segurament no m'ha entés... 335

DIEGO. ¿No ha parlat de trumfos?

ORTEGA. Era
referint-me als del teatro.

DIEGO. I això, per supuesto, deixa...

ORTEGA. Tinc un ajust per a Cadis...
PEPICO. I un atre pe'a la Devesa.[25] 340
ORTEGA. De primer galan m'ajusten.
DIEGO. ¡Hombre!
PEPICO. Com a on se presenta
de segon el xiulen, vol
provar a vore si peta[26]
de primer.
ORTEGA. Si la fortuna 345
ajudar-me un poc volguera...
tinc un magnífic pervindre;
quisá la sort me reserva...
PEPICO. Alguna plaça en l'Asilo
municipal, com si hu vera. 350
DIEGO. No du mal joc; però el seu,
Pepico, encara que estenga
les cartes, és dels morruts.
PEPICO. ¿Morrut? Est home em carrega
en eixes frases.
DIEGO. Un solo 355
tremendo és la botigueta.
PEPICO. Dale.
DIEGO. Sí sinyor. Pues, vamos,
per a que ningú s'ofenga,
jo miraré, vostés juen.
PEPICO. ¿Estarem en la goleta?[27] 360
ORTEGA. No atine...
DIEGO. Vullc dir, que accepte
com a gendre el que mereixca
la voluntat de ma filla.
PEPICO. ¡Ah! Pues la victòria és meua.
ORTEGA. Entonses ja s'ha quedat 365
a la luna de València.
ORTEGA. Ara [e]ixirà Consepsión;
vostés declaren-se a ella.
PEPICO. Millor.
ORTEGA. Millor.
DIEGO. ¡Ocupar-me
de certs assumpts me mareja! 370
¡Pedre jo un solo en huit trumfos!
No puc llevar-me la idea.
¡Per supost, si no m'hagueren
fallat la carabasseta!...[28]
Oixca, ¿els bitllets pe'a esta nit 375
els du?
ORTEGA. No.

DIEGO. Pues els espera.
¡Vaja en seguida per ells! *Vase por la izquierda.*
PEPICO. Deus anar en seguideta.
ORTEGA. Este vol quedar-se a soles,
i per això em dóna pressa. 380

ESCENA VII

Ortega, Pepico, y Ximo, por el foro.

XIMO. ¡Maleït siga el dimoni!
¡Que no puga jo fugir
d'esta casa! Juraria
que eixa indigna, per castic,
me té com a un fumarell[29] 385
quan el nuguen en un fil.
ORTEGA. Faig[i] com que me'n vaig, i observe
amagat des d'allí dins.
XIMO. ¡Aguarda't! Esta parella
deu ser...
PEPICO. ¿Qui serà este xic? 390
¿Vosté es de casa?
XIMO. ¿I vosté?
PEPICO. ¿Jo? *[Apart]* M'ha tallat per lo mig.
ORTEGA. Torne en seguida.
PEPICO. Per prompte
que vingues.... Consepsión, ix.
ORTEGA. ¡Brotó la llama! *Escondiéndose por la segunda puerta [de la] izquierda.*
XIMO. Em figure 395
que en bona ocasió apleguí.
PEPICO. ¡Quines samugaes[30] me pega
el cor! Ple de goig estic.

ESCENA VIII

Ortega, Ximo, Pepico, y Concepción por la pimera puerta [de la] izquierda.

CONCEPCIÓN. *[Apart]* ¡Ací Ximo! ¡Quant m'alegre!
PEPICO. ¡Lusero! ¡Conxeta meua! 400
CONCEPCIÓN. ¿De vosté?
ORTEGA. ¡Insensato! *Desde la segunda puerta [de la] izquierda.*

XIMO. ¿Seua?
CONCEPCIÓN. Això encara està un poc negre.
PEPICO. Al seu albitre, gustós
deixa son pare l'assunt,[j]
pues ha endevinat al punt 405
que així ho desitgem els dos.
CONCEPCIÓN. És dir, que vosté supon...
PEPICO. Filla, estic molt satisfet,
pues no ignore que, en secret,
al meu amor correspon. 410
CONCEPCIÓN. Molt és dir això, Pepico.
PEPICO. Dit per quansevol,[k] figura...
Però jo sóc d'atra hechura...
ORTEGA. ¡Habrá nesio!
XIMO. ¡Xe, què mico!
PEPICO. Resistir al meu palique 415
oferix l'inconvenient,
perquè jo tinc don de gent,
i sobretot don de xiques.
CONCEPCIÓN. ¡També té vosté el capritxo
d'alabar-se un poquet massa, 420
i això... de tonto se'n passa!
XIMO. ¡Tin, *jaleat*!
ORTEGA. ¡Muy bien dicho!
PEPICO. ¡No se critica a ningú
quan té un mèrit verdader,
i el meu crec que no pot ser 425
més gran!
CONCEPCIÓN. En efecte.
XIMO. ¡Uh!
ORTEGA. ¡Uh!
PEPICO. Sóc buen mosso; tinc pessetes;
conque, si tot m'acompanya,
¿pot despreciar vosté, huraña,
del meu amor les floretes? 430
CONCEPCIÓN. Jo...
PEPICO. Parle.
XIMO. ¡És capaç de dir!...
ORTEGA. ¡Estoy aquí en un infierno!
PEPICO. ¡Tan cert que tinguera un terno!
CONCEPCIÓN. *[Apart]* Un pico, si el faig[i] patir. *Por Ximo.*
PEPICO. Vinga, no se torne roja; 435
eixos colors que li encenen
el rostro, a vosté la venen;
ací té ja la galotxa.[31] *Señalando al pecho.*
CONCEPCIÓN. *[Apart]* ¡Me farà riure al remat!

PEPICO. El foc dels meus ulls l'abrasen. 440
ORTEGA. ¡Uh!
XIMO. Pareix que em contrafacen;
¡abans ja se m'ha antoixat!
CONCEPCIÓN. Pepico...
PEPICO. ¡Si no podia
ser manco, gesmil preciós!...
ORTEGA. ¡Rayo del cielo!
XIMO. ¡Rediós! 445
CONCEPCIÓN. ¡Té vosté gran simpatia!
PEPICO. ¡A l'instant les embabuque!
¡Vamos, soy lo más flechero!
ORTEGA. ¡Yo desnudaré mi acero!
XIMO. ¡D'una garrotà et desnuque! 450
CONCEPCIÓN. Molt halaguen el meu pit
eixos mèrits especials,
mes tinc atres memorials
i encara no els he[c] llegit.
PEPICO. ¿Memorials? ¿Seran del burro 455
d'Ortega?
CONCEPCIÓN. ¿Burro?... No tant...
PEPICO. ¿Qui fa cas d'un comediant
com eixe?
ORTEGA. Yo lo espachurro.
CONCEPCIÓN. ¡Tanta humillació i desdén
a un artiste!...
PEPICO. ¡No l'atufen![32] 460
¡Sempre que treballa el bufen!

ORTEGA. ¡Villano, la lengua ten! *Bajando al proscenio.*
PEPICO. ¡Ah, pillo! ¡No se n'anà!
CONCEPCIÓN. ¿Escoltava des d'allí?
ORTEGA. ¡Ira de Dios! ¡Esto a mi! 465
PEPICO. ¿Veu vosté? ¡Comediantà!
ORTEGA. ¡Traidor!
PEPICO. ¡Tu eres el traïdor,
que t'amagues, mala estampa!
ORTEGA. Vosté m'ha defés; ¡oh! gràcies.
¡Yo castigaré su audasia! 470
¡Los desgarrones de honor
se cosen a cuchilladas!
PEPICO. ¡Més valguera que cosires
el que dus en la bolxaca!
ORTEGA. ¡Conxa, ja estic satisfet; 475
mi corazón te proclama
la reina de su albedrío!

Declarar puc en veu alta
el meu triumfo.

PEPICO. ¡Este galan
de llapiç, com se la calça!... 480

CONCEPCIÓN. Fills, jo me trobe confusa;
els dos mereixen la palma
del meu amor, i no sé
a qui dels dos entregar-la.

ORTEGA. ¡Uh!

PEPICO. ¡Els dos la mereixem! 485

XIMO.[1] ¡Uh!

ORTEGA. Pareix que em contrafaça.

CONCEPCIÓN. Ximo, tinc un pensament.
[Apart] Ell patix, però s'aguanta.
[Alt] El sinyor és mon cosí. *Per Ximo.*

PEPICO. Per a mol[t]s anys.

XIMO. ¿Quina trama?... 490

CONCEPCIÓN. El compromís en què em posen
estos sinyors, m'ataranta.
Tu, que eres de la família
i tens reflexió i catxassa,
aconsella'm, ¿què faries? 495

XIMO. Unflar-los en una estaca.

ORTEGA. ¡Salvaje!

PEPICO. ¡Home, quin gustet!

CONCEPCIÓN. Això hu ha dit ell en xansa.

PEPICO. Filla, els impulsos del cor...

ORTEGA. Este negoci s'apanya 500
en seguideta. Entre els dos,
aquell que té més *pujansa*
el lleva a l'atre del mig
com jo faré, i ¡santas pascuas!

PEPICO. No me irrites...

ORTEGA. No m'encengues... 505

XIMO. ¡Vosté al sinyor el maltracta!

PEPICO. ¿Acabant diuen si un home
se perd, veu? Si jo portara
el meu estoc, en seguida
hasta el puño li'l ficava. 510

CONCEPCIÓN. ¡Jesús!

ORTEGA. ¡En les teues mans,
pe'a mi seria una canya!

XIMO. ¡Ni el rei més prompte servit!
¡Tinga'n u, que ja el demana!

Sacando un estoque del bastón que llevará en la mano, y dándoselo a Pepico.

CONCEPCIÓN. ¡Xico, estàs loco!
PEPICO. ¡Magnífic!
ORTEGA. ¿Dónde está mi simitarra?
PEPICO. ¿Creus que vas de moro? ¡Ací
vullc els hòmens! ¡Chilla'm ara!
CONCEPCIÓN. ¡Pepico! ¡Ortega!
XIMO. No tingues
cuidao.
ORTEGA. ¡Me pilla sin armas!
PEPICO. ¡Sal de aquí!
XIMO. Prenga, defenga's.

Sacando una navaja y dándosela a Ortega.

PEPICO. Xec, ¿això es una navaixa?
¡Este estoc no m'aprofita!
Tinga; ¡el meu té més llargària!
ORTEGA. ¡Cobarde! ¿Tiemblas?
XIMO. No tiembla;
veja si li agrà esta faca.
PEPICO. ¡Home, que m'ha d'agradar!
ORTEGA. ¡Eu, pos este, pareix xansa,
i porta un cabàs de ferro
damunt!
CONCEPCIÓN. ¿Vols pedre la casa?...
¡Vinguen totes eixes armes! *Recogiéndolas.*
ORTEGA. ¡La rindo sólo a mi dama!
PEPICO. ¿No hu dic? ¡Sempre se figura
que està fent comèdies!
XIMO. ¡Llàstima!...
CONCEPCIÓN. ¡Mal susto no m'han donat
vostés!...
PEPICO. Pues de poc s'esqualla.[33]
CONCEPCIÓN. Amagaré dins...
ORTEGA. Atenga...
CONCEPCIÓN. Vaig a beure un poquet d'aigua.
[Apart] No puc aguantar la risa.
PEPICO. Ixca prompte.
CONCEPCIÓN. Tinguen calma.
Cuida bé que no se tornen *A Ximo.*
a agarrar.

Vase [por la] izquierda.

XIMO. Sí; ¡bona traça!

ESCENA IX m

Ximo, Pepico y Ortega.

XIMO. Són gossos arbelloners [34]
que se lladren des de llunt.
ORTEGA. ¡Quin llenguatge!
PEPICO. Això de gossos 545
¿hu diu per vosté?
XIMO. Morrut,
a [e]spai, no et faça pegar
quatre esclafits...
PEPICO. ¿Oi? ¡Pum, pum!
XIMO. ¿Pum, pum? ¿Ho prens a brometa?
PEPICO. ¡No vinga ací en eixos fums!... 550
XIMO. Pues, vamos, si a mi cosina,
ni per xansa, li diu xut,
ouirà entonses la traca.
PEPICO. ¡Traca-trac!
XIMO. ¡Voto a sant Bult! [35]
¡No em tempte!...
PEPICO. Però això, 555
¿per què?
XIMO. Perquè jo no vullc
que parle en un piquitrés [36]
tan furri [37] com eres tu.
PEPICO. ¿Piquitrés? ¿Este cosí *A Ortega.*
vol menjar-se als hòmens cruns? [38] 560
ORTEGA. Arrime-li quatre palos *A Ximo.*
i tire'l panxa pe'amunt.
PEPICO. ¡Traïdor! ¿I li dones ales?
XIMO. ¡Ni vosté, ni ells, ni ningú
se casa en eixa fadrina, 565
perquè me té a mi perdut!
ORTEGA. ¡Te arrancaste el antifás!
¿Eres un rival?
XIMO. Sí.
ORTEGA. ¡Uh!
XIMO. ¿Què veig? ¡Està contrafent-me!
Ja me s'entoixava... ¡Uh! 570
ORTEGA. ¡Desdichado! ¡Me se burla!
PEPICO. ¡Qui es burla d'ell eres tu!
¡Pegue-li, pegue-li un palo *A Ximo.*
i despatxe a eixe gandul!
ORTEGA. ¡Bramando estoy de coraje! 575

PEPICO. ¡Ah! ¡Valiente Santa Cruz! [39]
XIMO. ¿Conque vosté em fa jumensos? [40]
ORTEGA. ¿Conque té vosté eixe gust?
XIMO. ¿No ha vist jo bé les carasses?
¿Vols tornar-les a fer? ¡Uh!
ORTEGA. ¡Miserable! ¡Yo lo aplasto!
Els nyervis me boten; ¡uh!
XIMO. ¡Bah! Figues, corona'm Llopis. [41] *Sacando una pistola.*
¡Te deixe més ert que un fus!
PEPICO. ¡Un[a] atra arma. Lusifer!
XIMO. Te'l dispare.
ORTEGA. ¡Animaluc!
¡Don Diego! *Llamando.*
¡Hombre, no se apunte!
PEPICO. Encara mos traurà un trabuc, [42]
de la bolxaca.

ESCENA X^n

Dichos, y Diego por la izquierda.

DIEGO. ¿Quins crits
són estos?
XIMO. *[Apart]* ¡Voto a sant Blai!
DIEGO. ¿S'ha fet alguna fallanca? [43]
¡Que es pague la renúncia! [44]
PEPICO. ¡Sí, no són males fallanques!
ORTEGA. Tinga vosté la bondat
de despedir a este imbècil,
porque me siento capás...
DIEGO. ¿A Ximo?
PEPICO. Vol pendre cartes
en el assumpt.
DIEGO. No està mal:
solo de tres; si volgueren,
un atre podria entrar.
Demana carteta.
PEPICO. ¡Ai! ¡Ai!
Lo que jo demanaria [45]
de vosté, seria el cap.
DIEGO. Com elles no vullguen vindre,
se mor un home passant.
Por supuesto, moltes voltes
consistix també en els als. [46]
ORTEGA. Però, don Diego, si ahora

no se trata...
DIEGO. Vostés mai
hauran vist que jo me pose 610
a la dreta del manyà.
PEPICO. Home, pose's a l'esquerra
o a on vullga, no és eixe el cas.
DIEGO. És que hi ha qui les baralla
a posta, i ve el joc ruflat,° [47] 615
i tot són cues i bufos...
PEPICO. ¡No et morires, Caifàs!
ORTEGA. Per a seguir d'este modo
¡prenc el montante i me'n vaig!
PEPICO. I jo també; açò no passa 620
entre persones formals.
¡Aguantar que mos insulte
este cosí mal criat!
DIEGO. ¿Ell? Entengam-se, ¿que has vist
alguna mala juà? 625
XIMO. ¡A mi, en romanços dels seus
no em vinga!
ORTEGA. ¡És un rival!
PEPICO. ¡Sí senyor; en sa cosina
està encarabassinat! [48]
DIEGO. ¿Tu? ¡Consepsión! ¡Consepsión! *Llamándola.* 630
Ixca vosté ací arrastrant
de manilla. Ara vorem
en quins trumfos ha comptat
mon nebot.
XIMO. *[Apart]* Pareix falòria, [49]
però m'estic tremolant. 635
PEPICO. ¡Tinga present que la xica
me vol!...
DIEGO. ¡Ella contarà!...
ORTEGA. Don Diego, vosté coneix
el meu amor; vosté sap
que arriesgue en esta partida 640
més que tots.
DIEGO. ¿Porta algun as
en pèl?
ORTEGA. ¡Don Diego!...
DIEGO. La basa
pot valdre tretze.
ORTEGA. Abroncat
estic d'ouir-lo.
DIEGO. ¡Xiqueta!...

ESCENA ÚLTIMA

Dichos, y Concepción por la izquierda.

CONCEPCIÓN. ¿Vosté cridava?
DIEGO. ¡Vejam
qui s'emporta este posillo! [50] 645
PEPICO. Faça el favor d'emplear
atres paraules, si nos
mai s'aclarim.
DIEGO. Tu, ¿en quin llanç
me fiques a mi, chiquilla? 650
CONCEPCIÓN. ¿Jo?
DIEGO. ¡Sabent que este xaval
te pretén, no dir-me xut!
Ara els sinyors s'han queixat,
i en moltíssima raó.
CONCEPCIÓN. ¿Raó? Pues si no hi ha un tal; 655
Ximo a mi no m'ha dit res
sobre eixe estil.
DIEGO. ¡Condemnat!
Entonses, ¿per què me mescles
les cartes? ¡Vés-te'n!
PEPICO. ¿Què tal?
¡S'ha lluït vosté, so chulo! 660
XIMO. ¡Uh!
ORTEGA. ¡Uh! Puedes desir ya:
«por el alma é Diego Corrientes [51]
a quien van a justisiar».
XIMO. Cavallers, el que [a e]ixa xica
pretenga, li talle el cap. 665
PEPICO. ¿Sent quin bando?
XIMO. ¿Ve usté cómo
se ha quitado el antifás?
¡Suerte que ella lo despresia!
PEPICO. ¡Lo mateix que a tu!
XIMO. ¡Callar,
no puc més! Riu-te de mi, 670
si vols, però estic rabiant
per dir-te: ¡Concepcioneta,
t'adore! No pot luchar
l'amor propi en el amor
que fa temps m'has inspirat. 675
Ara burla't; tan amics
com sempre.

CONCEPCIÓN. No em puc burlar;
aixina te vullc.
XIMO. ¿De veres?
CONCEPCIÓN. ¡Al fi t'he[c] domesticat!
PEPICO. ¡So Diego, jo estic atònit! 680
ORTEGA. ¿És que se volien? ¡Ah!
¡Verdugos, me han degollado!
DIEGO. Eixe xic els ha alcançat
a trumfos, o el compañero
és que féu algun descart. 685
¡Jo no entenc! ¿I ell arreplega? *Separando a Concepción.*
Xe, ¿quin modo de juar
és eixe? ¡Aparta eixa basa!
Informar-me vullc abans...
¿Ton pare té alguna finca? 690
XIMO. Si no la té, la farà.
DIEGO. ¿Home, sí? ¡Tu això hu encontres
molt fàcil!
XIMO. ¿Vosté no sap
que deixa diners a rèdit?
DIEGO. ¿A rèdit?
XIMO. Sí sinyor.
DIEGO. ¡Ai! 695
¡Pues entonses tens un joc
que te se cau de les mans!
¡Caballero, oros són trumfos!
I ningú li'l pot llevar,
perquè volent-lo la xica 700
ja veuen vostés que és mà.
¡Retirat eixe posillo!
PEPICO. ¡Hasta l'últim mos ha unflat
en los solos maleïts
i en los trumfos condemnats! 705
¡Estic que brame!
ORTEGA. ¡Uh! ¡Jo no trino!
PEPICO. ¡Deixar-mos així penjats!
ORTEGA. ¡Uh! Pitjor serà que el públic...
XIMO. Por tinc...
DIEGO. Jo també...
PEPICO. Quisás...
CONCEPCIÓN. No abriguen ningun temor, 710
que el públic, sempre indulgent,
mos donarà, molt content,
dos palmaes per favor.

FIN

NOTES TEXTUALS

[a] A *A: juguete valenciano.*

[b] A *A: estrenada con buen éxito al teatro de la Princesa.*

[c] Esmenem *ha* per *he* per tal de facilitar la lectura.

[d] A *A: desixida.*

[e]: A *OC: nosotros.* Esmenem tot seguint *A.* Sembla errada d'imprem-ta.

[f] A *A: asquena.*

[g] A *A: le.*

[h] A *A* i *OC: pera* (=*per a*) *això.* Esmenem aquest *per a* per *per,* ja que el matís causal és evident.

[i] Esmenem *faç* per *faig* per tal de facilitar la lectura.

[j] Tot i que normalment transcrivim *assumpt,* mantenim la grafia *assunt* per tal de no trencar la rima perfecta.

[k] A *A: quansivol.*

[l] A *A* i *OC: DIEGO,* però aquest personatge no es troba en escena. Per eliminació, esmenem per *XIMO.*

[m] A *A* i *OC* es torna a repetir la numeració de l'escena. Esmenem, doncs, *VIII* per *IX,* que és la que correspon.

[n] A *A* i *OC* segueix la numeració equivocada. Esmenem *IX* per *X.*

[o] A *OC: ruftat.* Esmenem tot seguint *A.* Sembla errada d'impremta.

NOTES CRÍTIQUES

[1] *Solero:* que juga al *solo,* joc de cartes en què s'eliminen els dosos, tresos i quatres (o els dosos, vuits i nous), i es reparteixen les 36 cartes restants entre tres jugadors, i el jugador que creu tenir bon joc per a guanyar juga contra els altres dos (*DCVB).*

[2] *L'Hortet.* Amb el nom d'horts es coneixien no sols els jardins privats que hi havia a l'interior de la ciutat de València sinó també d'altres de tipus públic, que servien de locs d'esplai i on es venien refrescos i begudes en general.

[3] *Tovina:* mena de jaqueta que duien els pagesos valencians en el segle XIX (*DCVB*).

[4] *Sompo:* feixuc de moviments, mancat de vivesa i de gràcia (*DCVB*).

[5] *Teatret de les Sobrassaes.* Suposem que amb aquest nom, o amb d'altres com el de *teatret del borrelló,* Escalante fa referència als teatrets de porxe (on es penjaven els embotits per curar-los), on muntaven i representaven les companyies d'aficionats, normalment formades per veïns de la mateixa escala on es trobava el porxe.

[6] Es refereix a *El zapatero y el rey,* drama romàntic (1840) de José Zorrilla (1817-1793), en dues parts, que va gaudir de gran popularitat durant la segona meitat del segle XIX.

[7] *Monot:* persona que fa gestos semblants als d'un simi; beneitot (*DCVB*).

[8] *Pamet de cara* o simplement *pamet:* cara bonica d'una dona (*DCVB*).

[9] *Guilopo:* deixondit i entremaliat (*DCVB*).

[10] *Cachorret:* pistola menuda.

[11] *Frisó:* nadiu o propi de Frísia; raça de cavalls molt enèrgica.

[12] *Manilla:* joc de cartes en què la carta més alta és el nou. Tenir la manilla en la mà significa tenir la paella pel mànec (*DCVB*).

[13] *Amaitinar:* robar (*DCVB*).

[14] *Postema:* v. n. [8] a *El xiquet del milacre.*

[15] *Retentar:* tornar-se deixar sentir un mal, un accident que ja s'havia sofert (*DCVB*).

[16] *Adán:* v. n. [15] a *El xiquet del milacre.*

[17] *Pifiente:* v. n. [82] a *L'agüelo Cuc.*

[18] *Aguilera:* es deu de tractar d'algun personatge d'una obra de l'època, que no hem pogut identificar.

[19] Vers hipermètric.

[20] *Guillerma:* aquesta exclamació potser tinga alguna relació amb l'adjectiu, recollit al Diccionari Escrig-Llombart, segons indica el *DCVB*, «*guillermer*»: astut i malintencionat. En qualsevol cas, el sentit d'imprecació sembla prou clar.

[21] *Pedra de calderer:* suposem que es tractarà de pols emprat per esmolar, o bé un sinònim de la *terra de paraire* emprada per a neteja. En tot cas, cal suposar que hom parla de sucre moré, no refinat.

[22] *Azúcar terciado* (cast): azúcar moreno (*DRAE*).

[23] *Borrelló:* borrell de llana o d'altra matèria semblant (*DCVB*).

[24] Per *celindre,* tot fent referència a les màquines de teixir. D'aquí, el joc de paraules amb el doble sentit de *premsa* (màquina i diaris).

[25] *Devesa:* es refereix a la Devesa de l'Albufera, al sud de la desembocadura del Túria, terreny de dunes i pinars, patrimoni reial fins que passà al municipi de València el 1911.

[26] *Petar:* segons el Diccionari Labèrnia, citat pel *DCVB,* agradar, plaure.

[27] *La goleta:* el manicomi (*DCVB*).

[28] *Carabasseta:* joc de xiquetes, en què cal perseguir-ne una tot pegant-li colps en l'esquena (*DCVB*).

[29] *Fumarell:* v. n. [62] a *L'agüelo Cuc.*

[30] *Samugada:* cop de samuga o d'altre instrument flexible (*DCVB*) i, per extensió, cop, sotragada.

[31] *Galotxa:* mena de fletxa petita, feta d'un bastonet punxagut i guarnit de plomes, que els xiquets empren per jugar tirant-la a les portes, als animals, etc. (*DCVB*).

[32] *Atufar:* irritar, fer perdre la paciència (*DCVB*).

[33] *Esquallar:* perdre el coratge o el vigor, desmaiar (*DCVB*).

[34] *Arbelló:* claveguera.

[35] *El sant Bult:* figura de Jesús, venerada al barri de la Xerea de València (*DCVB*).

[36] *Piquitrés:* suposem que es tracta d'una deformació burlesca de *tres-i-repic*. A mesura que s'anava pujant pisos en les cases es perdia categoria social; així doncs, qui vivia en un tercer pis era pràcticament un no-res.

[37] *Furri:* dolent, que no serveix (*DCVB*).

[38] *Cruns:* crus.

[39] No hem identificat aquest personatge, que sembla ser el protagonista d'algun drama de tema andalús, amb bandolers inclosos, gènere aquest molt representat a l'època.

[40] *Jumens:* segons el Diccionari de Martí Gadea, citat pel *DCVB,* «carantoña, zalamería».

[41] *Figues corona'm Llopis:* divertida deformació de la coneguda màxima llatina *Finis coronat opus,* és a dir, el fi corona l'obra.

[42] Vers hipermètric. Segurament *Encara* es diria en escena *Encà,* per tal de conservar la mida correcta.

[43] *Fallanca:* falsedat, mentida (*DCVB*), i també mal envit en el joc.

[44] Aquest vers no segueix la rima assonant i és, a més, hipomètric. Hauria de ser *Que se pague la renúncia.* D'altra banda, *renúncia* o *renunci* es la falta que es comet en alguns jocs de cartes quan un no se serveix d'un coll, tenint-ne (*DCVB*).

[45] Aquest vers no segueix la rima assonant (*á*) que apareix en el següent.

[46] *Els als:* per els altres. Era mot arcaic ja al segle XIX.

[47] *Ruflar:* alenar amb força (*DCVB*).

[48] *Encarabassinar-se:* agafar una idea forta o una passió ardent (*DCVB*).

[49] *Falòria:* falòrnia.

[50] *Pocillo:* recipient petit on es dipositen els diners de les apostes.

[51] *Diego Corrientes.* Bandoler decimonònic, un dels paradigmes de bandolers generosos; és el protagonista del drama romàntic *Diego Corrientes o el bandido generoso* (1848) original de J. M. Gutiérrez Alba.